

مطالعه عوامل ارتقادهنده تعاملات اجتماعی کودکان در محیطهای آموزشی با تأکید بر کارکرد فضای باز مدارس (مورد پژوهی؛ مدارس ابتدایی گرگان)

حمیدرضا رزمی^۱، مهدی اصغری امیری^۲، محمد اصغری امیری^۳

^۱ گروه معماری، واحد علی آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی، علی آباد کتول، ایران.

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد، مهندسی معماری، موسسه آموزش عالی صنعتی مازندران، بابل، ایران.

^۳ دانشجوی کارشناسی، مهندسی معماری، دانشگاه علوم و فنون بابل، بابل، ایران.

نام نویسنده مسئول:

حمیدرضا رزمی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۹

چکیده

تعاملات اجتماعی به عنوان یکی از عوامل بنیادین در رشد اجتماعی و شناختی کودکان، نقشی بی بدیل در محیطهای آموزشی ایفا می کند. طراحی بهینه فضاهای آموزشی، به ویژه فضاهای باز مدارس، می تواند بستری برای تقویت این تعاملات و ارتقای مشارکت فعال دانش آموزان فراهم سازد. پژوهش حاضر با هدف شناسایی و ارزیابی مؤلفه های کلیدی تأثیرگذار بر ارتقای تعاملات اجتماعی کودکان در محیطهای آموزشی، با تأکید بر فضاهای باز مدارس ابتدایی شهر گرگان انجام شده است. این مطالعه، ماهیتی کاربردی داشته و از روش تحقیق پیمایشی و همبستگی بهره برده است. جامعه آماری شامل ۳۰۰ دانش آموز، ۵۰ معلم و ۲۰ مدیر از مدارس ابتدایی شهر گرگان بود که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده ها، پرسشنامه ای استاندارد متشکل از سؤالات مرتبط با تأثیر عوامل مختلف نظیر فضای سبز، فضاهای چند منظوره، فضاهای انعطاف پذیر و به طور کلی فضاهای باز بر تعاملات اجتماعی کودکان بود. تحلیل داده ها با استفاده از آمار توصیفی، آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی چندگانه انجام گرفت. یافته ها حاکی از آن است که تمامی مؤلفه های مورد بررسی به طور معناداری بر افزایش تعاملات اجتماعی تأثیر دارند. از میان این مؤلفه ها، فضای چند منظوره بیشترین تأثیر را بر تعاملات اجتماعی کودکان داشته و تحلیل رگرسیونی نشان داد که فضای سبز نیز سهم بسزایی در تقویت تعاملات اجتماعی دارد. این پژوهش بر اهمیت طراحی مدبرانه فضاهای باز مدارس به منظور بهبود تعاملات اجتماعی و ارتقای کیفیت آموزشی تأکید می کند. از این رو، پیشنهاد می شود توسعه فضای سبز، تقویت فضاهای چند منظوره و ایجاد محیطهای انعطاف پذیر در اولویت مدیران مدارس و سیاست گذاران آموزشی در طراحی محیطهای یادگیری قرار گیرد. همچنین، پیشنهاد می شود پژوهشهای آینده به بررسی تأثیر مداخلات محیطی بر عملکرد تحصیلی و سلامت روان دانش آموزان در بازه های زمانی بلندمدت پرداخته و رویکردی جامع تر در طراحی محیطهای یادگیری اتخاذ کنند.

واژگان کلیدی: تعاملات اجتماعی، فضای باز مدارس، طراحی فضاهای آموزشی، مدارس ابتدایی، گرگان.

مقدمه

تعاملات اجتماعی یکی از بنیادی ترین نیازهای انسانی است که از دوران کودکی آغاز شده و در شکل گیری شخصیت، روابط اجتماعی و مهارت‌های ارتباطی افراد نقش بسزایی دارد. این تعاملات، به ویژه در سنین ابتدایی زندگی، بستر رشد عاطفی و اجتماعی را فراهم کرده و کودکان را برای مواجهه با چالش‌های زندگی آینده آماده می‌سازد [1]. محیط‌های آموزشی، به ویژه مدارس ابتدایی، نخستین و مهم ترین فضای رسمی اجتماعی هستند که کودکان در آن‌ها فرصت یادگیری و تمرین تعاملات گروهی را پیدا می‌کنند. در این میان، فضاهای باز مدارس به عنوان بخشی از محیط آموزشی که کمتر محدودیت‌های رسمی کلاس درس را دارد، نقشی کلیدی در تقویت این تعاملات ایفا می‌کند. بازی‌ها و فعالیت‌های گروهی در این فضاها می‌توانند بستر مناسبی برای ایجاد دوستی، تقویت روحیه همکاری و توسعه حس هم دلی میان کودکان باشند [2]. شهر گرگان با ویژگی‌های جغرافیایی و تنوع فرهنگی خود، شرایط خاصی برای مطالعه محیط‌های آموزشی، به ویژه فضاهای باز مدارس، فراهم کرده است. تنوع فرهنگی این شهر، فرصت‌هایی برای یادگیری تعاملات اجتماعی میان گروه‌های مختلف کودکان ایجاد می‌کند و طراحی مناسب این فضاها می‌تواند به تقویت روابط میان فرهنگی و توسعه اجتماعی کمک کند. با وجود این اهمیت، بسیاری از فضاهای باز مدارس ابتدایی در گرگان فاقد طراحی مناسب و امکانات کافی برای تقویت تعاملات اجتماعی هستند. نبود برنامه ریزی دقیق و توجه به نیازهای اجتماعی و حرکتی کودکان، منجر به ایجاد محیط‌هایی غیرفعال یا حتی نامناسب برای بازی و فعالیت‌های گروهی شده است [3].

بیان مسئله

در جوامع شهری امروزی، کاهش فرصت‌های طبیعی برای بازی و تعاملات اجتماعی کودکان به یکی از چالش‌های جدی در فرآیند رشد اجتماعی آن‌ها تبدیل شده است. رشد سریع شهرنشینی، گسترش زندگی آپارتمانی، کاهش فضاهای سبز و عمومی، و وابستگی روز افزون به فناوری‌های دیجیتال، موجب شده است که کودکان کمتر از گذشته فرصت بازی و برقراری ارتباط چهره به چهره با همسالان خود را داشته باشند [4]. این تغییرات، تأثیرات منفی متعددی بر رشد عاطفی، اجتماعی و جسمانی کودکان به جای گذاشته و ارتباطات غیرمستقیم و محدود را جایگزین تعاملات طبیعی و جمعی کرده است. در این میان، مدارس به عنوان یکی از معدود فضاهای اجتماعی قابل دسترس برای کودکان، نقشی جایگزین و مکمل در تأمین نیازهای ارتباطی و اجتماعی آنان ایفا می‌کنند [5]. این محیط‌ها، به ویژه در مقطع ابتدایی، بستری منحصر به فرد برای یادگیری مهارت‌های اجتماعی، همکاری گروهی و تعاملات مثبت فراهم می‌آورند. در میان اجزای مختلف یک مدرسه، فضاهای باز مانند حیاط، زمین بازی و باغچه‌ها به عنوان محیط‌هایی انعطاف پذیر و غیر فرمال، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. این فضاها می‌توانند علاوه بر ارتقای تعاملات اجتماعی، فرصتی برای تخلیه انرژی و کاهش استرس کودکان فراهم کنند [6]. با این حال، طراحی و کارکرد فضاهای باز مدارس در بسیاری از مناطق، به ویژه در مناطق شهری، با چالش‌هایی مواجه است. نبود خلاقیت در طراحی، کمبود امکانات مناسب، و بی توجهی به نیازهای روان شناختی و اجتماعی کودکان باعث شده است که این فضاها نتوانند نقش مطلوب خود را ایفا کنند. بسیاری از فضاهای باز مدارس به محیط‌هایی ناکارآمد، محدود کننده یا حتی فاقد جذابیت تبدیل شده اند که به جای تشویق کودکان به برقراری ارتباط، فعالیت گروهی، و بازی خلاقانه، آن‌ها را به انزوا یا فعالیت‌های انفرادی سوق می‌دهند. شهر گرگان با ویژگی‌های خاص فرهنگی و اقلیمی خود، شرایطی منحصر به فرد برای تحلیل و بهبود طراحی فضاهای باز مدارس دارد [7]. اقلیم متنوع، وجود فرهنگ‌های گوناگون و شرایط خاص اجتماعی این شهر، فرصت‌هایی برای طراحی خلاقانه فضاهای آموزشی ایجاد می‌کند. اما در عین حال، محدودیت‌های ناشی از طراحی‌های سنتی یا کمبود امکانات مدرن، بسیاری از مدارس ابتدایی این شهر را از داشتن فضاهایی مطلوب برای ارتقای تعاملات اجتماعی محروم کرده است [8]. طراحی مناسب فضاهای باز مدارس در گرگان می‌تواند به تقویت روابط اجتماعی کودکان، کاهش استرس، و افزایش حس تعلق به مدرسه کمک کند. این فضاها در صورتی که با در نظر گرفتن ویژگی‌های بومی و نیازهای اجتماعی کودکان طراحی شوند، می‌توانند بستری مناسب برای تقویت دوستی‌ها، توسعه مهارت‌های گروهی، و پذیرش تفاوت‌های فرهنگی باشند [9]. هدف اصلی این پژوهش، شناسایی عواملی است که می‌توانند به بهبود محیط‌های آموزشی و افزایش کیفیت تعاملات اجتماعی کودکان در مدارس منتهی شوند. همچنین، پژوهش حاضر درصدد

- ارائه پیشنهاداتی کاربردی برای طراحی فضاهای باز مدارس است که علاوه بر ارتقای تعاملات اجتماعی، به رفاه روانی و اجتماعی کودکان نیز کمک کند. در این راستا، پژوهش تلاش دارد به سؤالات زیر پاسخ دهد؛
۱. چه مؤلفه‌هایی در طراحی فضای باز مدارس ابتدایی می‌توانند بر ارتقای تعاملات اجتماعی کودکان تأثیرگذار باشند؟
 ۲. آیا فضای سبز و محیط‌های طبیعی در فضاهای باز مدارس می‌توانند در تقویت تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان نقش داشته باشند؟
 ۳. چگونه فضاهای چند منظوره و انعطاف‌پذیر در مدارس می‌توانند فرصت‌هایی بهتر برای برقراری ارتباطات اجتماعی میان دانش‌آموزان ایجاد کنند؟
 ۴. چه ویژگی‌های فیزیکی و اجتماعی فضای باز مدارس می‌توانند موجب تقویت روابط دوستانه و گروهی در میان دانش‌آموزان شوند؟
 ۵. چگونه طراحی فضای باز مدارس می‌تواند در کاهش استرس و اضطراب کودکان و در عین حال ارتقای روابط اجتماعی آن‌ها مؤثر باشد؟
- نتایج این پژوهش می‌تواند به بهبود کیفیت طراحی فضاهای باز مدارس و تقویت تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان کمک کند. این مطالعه با ارائه راهکارهایی عملی و متناسب با شرایط بومی، نه تنها در بهبود محیط‌های آموزشی گرگان نقش خواهد داشت، بلکه می‌تواند به عنوان الگویی برای طراحی بهتر فضاهای آموزشی در سایر مناطق کشور نیز مورد استفاده قرار گیرد. این تحقیق، با تمرکز بر اهمیت فضاهای باز در مدارس ابتدایی، چشم‌اندازی نوین برای ایجاد محیط‌های آموزشی پایدار و انسان‌محور ارائه می‌دهد.

اهمیت و ضرورت پژوهش

تحقیقات متعدد نشان داده‌اند که فضای آموزشی، به ویژه فضاهای باز مدارس، نقشی کلیدی در ارتقاء تعاملات اجتماعی و روانی کودکان ایفا می‌کند. اهمیت پژوهش حاضر از این منظر است که با بررسی و تحلیل مؤلفه‌های مؤثر در طراحی فضای باز مدارس، می‌تواند نقش اساسی در بهبود کیفیت آموزشی و اجتماعی کودکان ایفا نماید. تعاملات اجتماعی در مدارس به عنوان یکی از ارکان بنیادین رشد شخصیت، مهارت‌های ارتباطی و توانایی‌های گروهی کودکان تلقی می‌شود [10]. فراهم آوردن فضای مناسب برای این تعاملات می‌تواند به طور مستقیم منجر به ارتقاء عملکرد اجتماعی و علمی دانش‌آموزان گردد. بدین ترتیب، پژوهش در این حوزه، به ویژه با تمرکز بر فضاهای باز مدارس، می‌تواند تأثیرات شایان توجهی بر نحوه تعاملات اجتماعی و فرآیندهای یادگیری کودکان داشته باشد. از آنجایی که محیط‌های آموزشی، به ویژه فضاهای باز در مدارس ابتدایی، در بسیاری از موارد به طور کامل و هدفمند طراحی نمی‌شوند و در بسیاری از مدارس ابتدایی گرگان نیز از ظرفیت‌های بالقوه این فضاها به طور مؤثر بهره‌برداری نمی‌شود، این پژوهش می‌تواند به عنوان گامی عملی و علمی در این زمینه محسوب شود [11]. طراحی فضای باز مدارس در مناطق خاص مانند گرگان، که ویژگی‌های جغرافیایی، فرهنگی و اجتماعی منحصر به فردی دارد، نیازمند توجه ویژه است. پژوهش در این حوزه، به ویژه با تأکید بر نیازهای فرهنگی و اجتماعی خاص منطقه، می‌تواند راهکارهایی عملی و کاربردی برای بهینه‌سازی طراحی فضاهای باز مدارس ارائه دهد. علاوه بر این، از آنجایی که فضای باز مدارس می‌تواند تأثیرات روانی و اجتماعی عمیقی بر کودکان داشته باشد، این پژوهش می‌تواند به مسئولین و طراحان فضاهای آموزشی کمک کند تا فضاهای باز مدارس را به گونه‌ای طراحی کنند که نه تنها بر تعاملات اجتماعی بلکه بر افزایش همکاری گروهی و تقویت ارتباطات مثبت میان دانش‌آموزان تأثیر بگذارند [12]. وجود فضای باز مناسب در مدارس می‌تواند به عنوان یک عامل پشتیبان مهم در بهبود وضعیت روانی و اجتماعی کودکان عمل کند. این فضاها با فراهم آوردن شرایط مناسب برای بازی، فعالیت‌های گروهی و تعاملات غیررسمی، می‌توانند موجب ارتقاء همکاری‌های گروهی، تقویت روحیه اعتماد به نفس و کاهش استرس در میان دانش‌آموزان شوند [13]. بنابراین، انجام پژوهش‌های علمی در این زمینه امری ضروری است تا با ارزیابی دقیق و علمی ویژگی‌ها و مؤلفه‌های مؤثر در طراحی فضای باز مدارس، بتوان راهکارهایی مؤثر برای بهبود وضعیت موجود و بهره‌برداری بهینه از این فضاها ارائه داد. پژوهش حاضر، با تأکید بر فضای باز مدارس ابتدایی گرگان، می‌تواند به گسترش دانش موجود در زمینه طراحی فضاهای

آموزشی و به ویژه فضاهای باز کمک کند و در راستای ارتقاء کیفیت تعاملات اجتماعی کودکان و بهبود فرآیندهای یادگیری آنان گام‌های مؤثری بردارد. علاوه بر این، این پژوهش می‌تواند به مسئولین آموزشی کمک کند تا سیاست‌ها و تصمیمات بهتری برای طراحی و بهینه سازی فضای باز مدارس اتخاذ کرده و در نهایت با فراهم آوردن محیطی مناسب تر برای رشد اجتماعی و تحصیلی کودکان، به بهبود کلی نظام آموزشی کمک نماید [14].

هدف تحقیق

هدف اصلی پژوهش حاضر، ارزیابی و شناسایی مؤلفه‌های مؤثر در ارتقاء تعاملات اجتماعی کودکان در محیط‌های آموزشی، با تأکید بر فضای باز مدارس ابتدایی گرگان، می‌باشد. این پژوهش بر آن است تا عواملی را که می‌توانند به بهبود روابط اجتماعی میان دانش آموزان در فضاهای باز مدارس کمک کنند، شناسایی و تحلیل نماید. اهداف ویژه این تحقیق به شرح ذیل است:

۱. شناسایی مؤلفه‌های طراحی فضای باز مؤثر در ارتقاء تعاملات اجتماعی: این بخش از تحقیق به دنبال شناسایی ویژگی‌ها و عوامل مختلف فضای باز مدارس است که می‌توانند به طور مؤثر بر تقویت روابط اجتماعی و همکاری گروهی دانش‌آموزان تأثیرگذار باشند.

۲. بررسی تأثیر فضای سبز و محیط‌های طبیعی بر تعاملات اجتماعی کودکان: هدف این بخش از پژوهش، شناسایی نقش فضاهای سبز و مناطق طبیعی در فضای باز مدارس است که می‌توانند به عنوان بستری مناسب برای تقویت تعاملات اجتماعی و روابط دوستانه میان دانش‌آموزان عمل کنند.

۳. تحلیل نقش فضاهای چند منظوره و انعطاف پذیر در تقویت همکاری گروهی و فعالیت‌های اجتماعی: این تحقیق بررسی می‌کند که چگونه فضاهای چند منظوره و قابل تنظیم می‌توانند به دانش‌آموزان فرصتی برای تعاملات اجتماعی و فعالیت‌های گروهی بیشتر بدهند.

۴. بررسی تأثیر فضاهای ورزشی و تفریحی در کاهش استرس و ارتقاء تعاملات اجتماعی: یکی از اهداف این پژوهش، تحلیل نقش فضاهای ورزشی و تفریحی در فضای باز مدارس است که می‌توانند به بهبود وضعیت روانی و اجتماعی کودکان و تقویت روابط اجتماعی آنان کمک کنند.

۵. ارزیابی وضعیت فضای باز مدارس ابتدایی گرگان و پیشنهادات بهبود طراحی فضا: هدف دیگر این تحقیق، تحلیل وضعیت فعلی فضای باز مدارس ابتدایی در گرگان و ارائه پیشنهادات برای بهینه سازی این فضاها به منظور ارتقاء تعاملات اجتماعی میان کودکان است.

در نهایت، این تحقیق به دنبال ارائه راهکارهایی است که به بهبود طراحی فضاهای باز مدارس ابتدایی کمک کند تا بتواند به طور مؤثرتر زمینه ساز رشد اجتماعی و روانی کودکان و بهبود فرآیندهای یادگیری در این مدارس شود.

پیشینه تحقیق و چارچوب نظری (مبانی نظری)

مروری بر ادبیات تحقیق

تحقیق در زمینه تأثیر فضای باز مدارس بر تعاملات اجتماعی کودکان اهمیت زیادی دارد، چرا که این فضاها می‌توانند نقش مؤثری در تقویت روابط اجتماعی، کاهش استرس و افزایش مهارت‌های گروهی کودکان داشته باشند. مطالعات داخلی و خارجی نشان داده اند که طراحی مناسب فضاهای باز، مانند فضاهای سبز و ورزشی، فرصت‌هایی برای بازی، تعاملات غیررسمی و همکاری میان دانش‌آموزان فراهم می‌آورد. این پیشینه تحقیق به بررسی نتایج پژوهش‌های گذشته در این زمینه پرداخته و تأثیر فضای باز مدارس بر رشد اجتماعی و روانی کودکان را مورد توجه قرار می‌دهد. (رحمانی و کریمی (۱۳۹۹)، رحمانی و کریمی در عنوان بررسی تأثیر فضای باز مدارس بر تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان به این نتیجه رسیدند که طراحی فضاهای باز مدارس در مناطق مختلف ایران، می‌تواند به طور قابل توجهی بر روابط اجتماعی و مهارت‌های گروهی دانش‌آموزان تأثیرگذار باشد. این پژوهش تأکید کرد که ایجاد فضاهای سبز و ورزشی در مدارس، موجب تقویت همکاری گروهی و کاهش تنش‌های اجتماعی میان دانش‌آموزان می‌شود. (سلیمانی و همکاران (۱۳۹۶)، سلیمانی و همکاران در مطالعه ای که در مدارس ابتدایی شهر تهران انجام

شد، تأثیر فضای باز مدارس بر تعاملات اجتماعی کودکان را بررسی کردند. نتایج این تحقیق نشان داد که فضاهای باز به ویژه زمین‌های ورزشی و فضاهای تفریحی، به طور مستقیم بر تقویت تعاملات اجتماعی و روحیه همکاری میان دانش‌آموزان مؤثر هستند. (حسینی و همکاران (۱۳۹۸)، حسینی و همکاران در تحقیق خود به این موضوع پرداختند که چگونه طراحی فضای باز مدارس می‌تواند به کاهش استرس‌های اجتماعی و افزایش مهارت‌های ارتباطی دانش‌آموزان کمک کند. این مطالعه نشان داد که فضای باز مدارس در مناطقی که فضاهای سبز بیشتری دارند، موجب ارتقاء روابط اجتماعی و بهبود وضعیت روانی کودکان می‌شود. (امامی و پوربایبی (۱۴۰۰)، امامی و پوربایبی در تحقیق خود به ارزیابی فضاهای باز مدارس در مناطق مختلف ایران پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد که در مدارس با طراحی مناسب فضای باز، کودکان تعاملات اجتماعی بیشتری دارند و به ویژه در مناطقی که فضای سبز و امکانات ورزشی به خوبی تأمین شده اند، تعاملات اجتماعی میان دانش‌آموزان بهبود یافته است. (موسوی و همکاران (۱۳۹۷)، موسوی و همکاران در مطالعه‌ای که در شهر اصفهان انجام دادند، تأثیر فضای باز مدارس، به ویژه فضاهای ورزشی و تفریحی، بر کاهش استرس، افزایش روحیه همکاری گروهی و تقویت مهارت‌های اجتماعی کودکان را بررسی کردند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد که طراحی فضاهای باز می‌تواند به طور مؤثری موجب ارتقاء تعاملات اجتماعی و روابط گروهی میان کودکان شود. (آلن و همکاران (۲۰۱۵)، آلن و همکاران در مطالعه‌ای نشان دادند که طراحی فضای باز مدارس می‌تواند تأثیرات مثبتی بر تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان داشته باشد. این پژوهش بر اهمیت فضاهای سبز، فضاهای بازی و فضاهای چند منظوره تأکید داشت که می‌توانند به عنوان مکان‌هایی برای تعاملات اجتماعی، همکاری گروهی و تقویت مهارت‌های اجتماعی عمل کنند. (ویلسون (۲۰۱۷)، ویلسون در تحقیقی نشان داد که فضای سبز و دسترسی به طبیعت در مدارس می‌تواند تأثیر مثبتی بر کاهش استرس و اضطراب دانش‌آموزان داشته باشد. وی تأکید کرد که فضای باز در مدارس باعث کاهش اضطراب و افزایش انگیزه‌های اجتماعی در دانش‌آموزان می‌شود و فرصت‌های بیشتری برای تعاملات غیررسمی فراهم می‌آورد. (بارنز و همکاران (۲۰۱۸)، بارنز و همکاران در یک مطالعه تجربی نشان دادند که فضاهای باز با طراحی مناسب، باعث تقویت روابط اجتماعی میان کودکان می‌شود. این تحقیق بر نقش این فضاها در تقویت احساس مشارکت، توسعه مهارت‌های گروهی و حل تعارضات اجتماعی تأکید داشت. (دنیلز و همکاران (۲۰۲۰)، دنیلز و همکاران در تحقیق خود به بررسی تأثیر فضاهای ورزشی و تفریحی در فضای باز مدارس بر ارتقاء تعاملات اجتماعی کودکان پرداختند. این پژوهش نشان داد که وجود این فضاها به کودکان این امکان را می‌دهد که در تعاملات گروهی شرکت کنند و روابط اجتماعی خود را بهبود دهند. (سایمون و هارپر (۲۰۲۱)، سایمون و هارپر در تحقیقی نشان دادند که طراحی مؤثر فضاهای باز مدارس می‌تواند موجب تقویت روحیه اعتماد به نفس، کاهش تنش‌های اجتماعی و افزایش همکاری میان دانش‌آموزان شود. این تحقیق بر ایجاد فضاهای متنوع در مدارس تأکید داشت که به طور مؤثر شرایط مناسب برای تعاملات اجتماعی فراهم کند. مطالعات داخلی و خارجی نشان می‌دهند که فضای باز مدارس می‌تواند تأثیرات زیادی بر تعاملات اجتماعی کودکان داشته باشد. طراحی مناسب فضاهای باز مدارس می‌تواند موجب تقویت مهارت‌های اجتماعی، افزایش همکاری گروهی و بهبود روحیه اعتماد به نفس دانش‌آموزان گردد. به ویژه، فضاهای سبز و ورزشی در این فضاها می‌توانند فرصت‌های مناسبی برای بازی، تفریح و تعاملات غیررسمی میان کودکان فراهم آورند. بر اساس این پیشینه تحقیق، پژوهش حاضر با تأکید بر مدارس ابتدایی گرگان، در تلاش است تا مؤلفه‌های مؤثر در طراحی فضای باز مدارس را شناسایی کرده و نقش این فضاها در ارتقاء تعاملات اجتماعی کودکان را ارزیابی نماید.

تعاریف و مفاهیم پایه

قبل از پرداختن به مباحث نظری و ادبیات موضوع، لازم است ابتدا به تعریف و مفهوم برخی از کلمات و عبارات کلیدی پژوهش پرداخته شود، از جمله؛

کودک^۱

کوچک. صغیر (فرهنگ فارسی معین). پهلوی، کودک به معنی صغیر (از حاشیه برهان چ معین). صورت دیگر آن کوچک است (یادداشت به خط مرحوم دهخدا). رجوع به کوچک شود. طفل و بچه خواه پسر باشد و یا دختر (ناظم‌الطبباء). فرزندی که به حد

¹ Child

بلوغ نرسیده (پسر یا دختر). طفل. کودکان (فرهنگ فارسی معین). ولید. صبی (ترجمان القرآن). طفل. بچه. ولید. صبی (پسر). صبیبه (دختر) (یادداشت به خط مرحوم دهخدا). فرزند (ناظم الطباء). فرزند (یادداشت به خط مرحوم دهخدا) گفت: اکنون مرا زمان دهید باز خانه شوم و کودکان خویش را ببینم و وصیتی بکنم (تاریخ بیهقی). این کلمه به معنی خرد و صغیر مزید مقدم و مزید موخر رود آمده است: کودک دریا؛ دجله. دیله کودک؛ دجیل (یادداشت به خط مرحوم دهخدا). جوان (فرهنگ فارسی معین): بازرگانی که زن نیکو و کودک گزیند و عمر در سفر گذارد [1]. در متن عربی: الشابه طبق تعریف فرهنگ فارسی معین، «کودک به معنای کوچک، صغیر و فرزندى که به حد بلوغ نرسیده یا طفل آورده شده است. مرکز آمار ایران، در همین مورد واژه کودک را به کسی اطلاق می‌کند که دارای اجازه فعالیت شغلی نداشته باشد؛ که در این تعریف نیز کودک حداکثر ۱۵ سال تمام شمسی است». طبق تعریف کانون پرورش فکری و نوجوان ایران «به گروه‌های سنی قبل از دبستان، سال‌های آغاز دبستان، سال‌های پایان دبستان، دوره راهنمایی و سال‌های دبیرستان تقسیم می‌شود» [1].

مفهوم تعاملات اجتماعی^۲

تعاملات اجتماعی به کنش‌ها و واکنش‌های متقابل میان افراد در محیط‌های اجتماعی اشاره دارد. این تعاملات، فرایندی پویا و چند بعدی هستند که در آن افراد از طریق ارتباط کلامی و غیرکلامی، ارزش‌ها، هنجارها و اطلاعات را به اشتراک می‌گذارند. تعاملات اجتماعی نقش کلیدی در شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی، یادگیری مهارت‌های بین فردی و رشد شناختی کودکان ایفا می‌کند [18]. از دیدگاه وایگوتسکی (۱۹۷۸)، رشد و یادگیری در کودکان اساساً از طریق تعاملات اجتماعی و مشارکت با دیگران شکل می‌گیرد. وی معتقد است که این تعاملات، پلی برای انتقال دانش و مهارت‌ها از محیط اجتماعی به فرد است. پیازه (۱۹۶۲) نیز تعاملات اجتماعی را بخشی ضروری از فرایند رشد کودکان می‌داند و تأکید می‌کند که ارتباط با همسالان، زمینه ساز درک بهتر مفاهیم و تقویت توانایی‌های حل مسئله می‌شود. در محیط‌های آموزشی، تعاملات اجتماعی فراتر از فعالیت‌های کلاسی، در فضاهای باز مانند حیاط مدارس، زمین‌های بازی و فضاهای چند منظوره به طور قابل توجهی گسترش می‌یابد [19]. این فضاها محیطی غنی برای رشد خلاقیت، همکاری گروهی و یادگیری مشارکتی فراهم می‌کنند. از این رو، طراحی محیط‌هایی که تعاملات اجتماعی را تقویت کنند، نقش بسزایی در پرورش مهارت‌های اجتماعی و ارتقای روابط بین فردی کودکان دارد. تعاملات اجتماعی به ویژه در سنین کودکی، پایه گذار مهارت‌هایی هستند که در تمام مراحل زندگی فرد تأثیرگذار خواهند بود. فراهم کردن بستری مناسب برای این تعاملات در مدارس، می‌تواند به رشد همه جانبه کودکان و افزایش کیفیت تجربیات آموزشی آنان کمک کند [18].

جدول شماره (۱): مفهوم تعاملات اجتماعی

عنوان	شرح	منبع
تعریف تعاملات اجتماعی	کنش‌ها و واکنش‌های متقابل میان افراد در محیط‌های اجتماعی	استانتون (۲۰۲۰)
نقش در رشد اجتماعی	تقویت هویت اجتماعی، اعتماد به نفس، همکاری و توانایی حل مسائل گروهی	وایگوتسکی (۱۹۷۸)
اهمیت در محیط آموزشی	گسترش تعاملات اجتماعی فراتر از کلاس درس و تقویت روابط در فضاهای باز مانند حیاط مدارس	پیاژه (۱۹۶۲)
مزایا برای کودکان	تقویت مهارت‌های بین فردی، رشد شناختی و اجتماعی، یادگیری مشارکتی	وایگوتسکی (۱۹۷۸)
نقش طراحی فضا	ایجاد فضاهای باز و چند منظوره در مدارس برای ارتقای تعاملات اجتماعی	کاپلان و کاپلان (۱۹۸۹)

تعاملات اجتماعی و کودکان

تعاملات اجتماعی به عنوان یکی از اصلی ترین ابعاد زندگی انسان، نقشی کلیدی در شکل‌گیری شخصیت، رشد عاطفی و توسعه مهارت‌های ارتباطی افراد دارد. این تعاملات، از دوران کودکی آغاز می‌شود و به عنوان نخستین مراحل یادگیری اجتماعی،

² Social interactions

تأثیری ماندگار بر زندگی فرد به جا می‌گذارد [15]. کودکان از طریق برقراری ارتباط با دیگران، مهارت‌هایی همچون همدلی، همکاری، حل مسئله، و مدیریت احساسات را فرا می‌گیرند که برای موفقیت در زندگی شخصی و اجتماعی ضروری است. دوران کودکی، مرحله‌ای حساس و بنیادین برای یادگیری و تجربه تعاملات اجتماعی است. کودکان در این دوران، از طریق بازی‌ها و فعالیت‌های گروهی، به مفاهیمی همچون احترام به دیگران، تقسیم مسئولیت، و پذیرش تفاوت‌ها پی می‌برند. تعاملات اجتماعی نه تنها بر رشد عاطفی و روانی کودکان تأثیر می‌گذارد، بلکه به بهبود مهارت‌های شناختی و افزایش اعتماد به نفس آن‌ها نیز کمک می‌کند [17]. از سوی دیگر، کودکان از طریق ارتباط با دیگران، هویت اجتماعی خود را شکل می‌دهند و نقش‌ها و قواعد اجتماعی را یاد می‌گیرند. این تعاملات، بستر یادگیری رفتارهای مناسب اجتماعی و تقویت روابط میان فردی است که در مراحل بعدی زندگی به عنوان پایه‌ای مستحکم برای موفقیت‌های فردی و حرفه‌ای عمل می‌کند. با تغییر سبک زندگی در جوامع مدرن، فرصت‌های طبیعی برای تعاملات اجتماعی کودکان کاهش یافته است. عواملی همچون زندگی آپارتمانی، کمبود فضاهای بازی و تفریحی، استفاده گسترده از فناوری‌های دیجیتال، و افزایش زمان صرف شده در فعالیت‌های انفرادی، تعاملات مستقیم کودکان را محدود کرده است. این چالش‌ها باعث شده‌اند که بسیاری از کودکان فرصت کافی برای یادگیری مهارت‌های اجتماعی نداشته باشند و به انزوای اجتماعی دچار شوند. [19] تعاملات اجتماعی در دوران کودکی، پایه و اساس ارتباطات مؤثر و زندگی اجتماعی سالم در بزرگسالی است. کودکانی که فرصت برقراری ارتباطات اجتماعی مثبت و متنوع را در دوران کودکی داشته‌اند، در مراحل بعدی زندگی از توانایی بالاتری در مدیریت روابط، حل مشکلات اجتماعی، و پذیرش مسئولیت برخوردار هستند. این افراد همچنین کمتر در معرض مشکلاتی نظیر انزوای اجتماعی، اضطراب، و ناتوانی در برقراری ارتباط قرار می‌گیرند. تعاملات اجتماعی، نقشی کلیدی در رشد و تکامل کودکان ایفا می‌کند و تأثیرات بلندمدتی بر زندگی آن‌ها دارد. از این رو، فراهم کردن فرصت‌هایی مناسب برای تقویت این تعاملات، وظیفه‌ای مهم برای خانواده‌ها، مدارس، و جامعه است. ایجاد فضاهای بازی مناسب، تشویق به فعالیت‌های گروهی، و طراحی محیط‌های آموزشی انسان‌محور، می‌تواند به رشد اجتماعی و عاطفی کودکان کمک کند و پایه‌گذار نسلی توانمند تر و آماده‌تر برای مواجهه با چالش‌های زندگی باشد [20].

تأثیر محیط آموزشی بر رشد شخصیتی و اجتماعی کودکان: مبانی نظری و کاربردهای آن

برای تحلیل تأثیر محیط آموزشی بر رشد شخصیتی و اجتماعی دانش‌آموزان دبستانی، مبانی نظری مختلفی وجود دارد که در راستای روانشناسی محیطی، علوم تربیتی و روانشناسی اجتماعی می‌توان به آن‌ها اشاره کرد [20].

جدول شماره (۲): مبانی نظری تأثیر محیط آموزشی بر رشد شخصیتی و اجتماعی کودکان

نظریه	مفهوم	کاربرد در محیط آموزشی
نظریه محیطی-شناختی (Environmental Cognition Theory)	این نظریه تأکید دارد بر تأثیر محیط فیزیکی بر فرایندهای شناختی انسان‌ها. محیط آموزشی می‌تواند از طریق طراحی فضایی مناسب، تحریک‌کننده فرایندهای شناختی و اجتماعی باشد.	طراحی کلاس‌ها، اتاق‌های بازی، و دیگر فضاهای آموزشی به گونه‌ای که موجب تحریک حواس پنج‌گانه و بهبود یادگیری و تعاملات اجتماعی در کودکان شود.
نظریه تعامل اجتماعی (Social Interaction Theory)	بر اساس این نظریه، رشد شخصیتی و اجتماعی کودکان از طریق تعاملات اجتماعی با همسالان و بزرگترها در محیط‌های مختلف رخ می‌دهد.	فضای آموزشی باید به گونه‌ای طراحی شود که فرصت‌های تعامل اجتماعی و گروهی را برای کودکان فراهم کند. این تعاملات می‌توانند به تقویت مهارت‌های اجتماعی مانند همکاری، حل مسئله و مهارت‌های ارتباطی منجر شوند.
نظریه تکامل اجتماعی (Social Development Theory)	نظریه پردازانی مانند ژان پیاژه و لیو ویگوتسکی بر این باور بودند که رشد اجتماعی و شناختی در فرآیند تعامل با محیط و افراد دیگر به وقوع می‌پیوندد. این تعاملات برای	محیط‌های آموزشی باید فضایی را فراهم کنند که کودکان از طریق بازی و تعامل با همسالان و معلمان، مهارت‌های اجتماعی خود را تقویت کنند.

	یادگیری مفاهیم اجتماعی و فرهنگی بسیار حیاتی هستند.	
در محیط‌های آموزشی، معلمان و همسالان باید نقش الگوهای مثبت را ایفا کنند. طراحی فضاهای آموزشی باید فرصت‌هایی برای مشاهده و یادگیری اجتماعی در خود داشته باشد.	طبق این نظریه، افراد از طریق مشاهده و تقلید رفتارهای دیگران یاد می‌گیرند. کودکان در محیط‌های آموزشی از معلمان، همکلاسی‌ها و محیط اطراف خود الگو می‌گیرند.	نظریه یادگیری اجتماعی (Social Learning Theory)
طراحی محیط آموزشی باید از نظر ایمنی، راحتی و انگیزه برای یادگیری کودکان مناسب باشد. تأمین نیازهای اساسی، همچون فضاهای آرام و امن، زمینه ساز رشد شخصیتی و اجتماعی دانش آموزان خواهد بود.	آبراهام مزلو معتقد است که افراد برای رشد و توسعه باید نیازهای ابتدایی خود را برآورده کنند. در زمینه محیط آموزشی، این نیازها شامل ایمنی، تعلق، احترام و خود شکوفایی است.	نظریه نیازهای انسانی (Maslow's Hierarchy of Needs)
محیط مدرسه نه تنها تأثیر مستقیمی بر دانش آموز دارد بلکه با خانواده و جامعه نیز ارتباط دارد. این تعاملات می‌تواند رشد اجتماعی و شخصیتی کودکان را تحت تأثیر قرار دهد.	یورگن برونفن بریونر نظریه ای را ارائه داده که در آن محیط اطراف فرد به چندین سطح تقسیم می‌شود (مثل خانواده، مدرسه، جامعه). این سطوح به هم پیوسته هستند و تغییر در هر کدام می‌تواند بر سایر سطوح تأثیر بگذارد.	نظریه اکو سیستم (Ecological Systems Theory)
استفاده از فضاهای باز، طراحی کلاس‌های منعطف، و استفاده از رنگ‌ها و نور مناسب می‌تواند تجربیات مثبت و تأثیرگذار بر رشد شخصیتی و اجتماعی دانش آموزان ایجاد کند.	این نظریه بر اهمیت طراحی فضاهای مناسب برای ایجاد تجربه‌های یادگیری و اجتماعی مؤثر تأکید دارد. محیط فیزیکی می‌تواند به شکل‌گیری تجربیات مثبت یا منفی در کودکان منجر شود.	نظریه فضا و تجربه (Space and Experience Theory)
در طراحی فضاهای آموزشی، توجه به احساسات و نیازهای عاطفی کودکان اهمیت زیادی دارد. محیط باید به گونه ای باشد که حس آرامش، رضایت و تعامل اجتماعی مثبت را در دانش‌آموزان تقویت کند.	این نظریه تأکید دارد که فضای محیطی می‌تواند بر خلق و خو و رفتار انسان‌ها تأثیر بگذارد. به ویژه در کودکان، محیط مدرسه می‌تواند بر انگیزه، شادابی و کیفیت روابط اجتماعی آنها تأثیر بگذارد.	نظریه ارتباط فضا و خلق و خو (Space and Mood Theory)

ویژگی‌های محیطی مؤثر بر تعاملات اجتماعی کودکان

محیط‌های آموزشی، به ویژه فضاهای باز مدارس، نقش اساسی در شکل‌گیری و ارتقای تعاملات اجتماعی کودکان دارند. این فضاها با فراهم آوردن فرصت‌هایی برای کودکان، به ویژه در تعامل با همسالان، می‌توانند به رشد مهارت‌های اجتماعی، ارتباطی و شناختی کمک کنند [21]. در ادامه، ویژگی‌های مختلف محیطی که بر تعاملات اجتماعی کودکان تأثیرگذارند، به طور دقیق‌تر بررسی می‌شوند:

جدول شماره (۳): ویژگی‌های محیطی مؤثر بر تعاملات اجتماعی کودکان (عوامل کالبدی و غیر کالبدی)

ویژگی محیطی	تأثیر بر تعاملات اجتماعی	هدف	نتیجه	عامل
فضای سبز	فضای سبز یک محیط طبیعی است که حس آرامش و راحتی را در کودکان ایجاد می‌کند. این فضاها به کودکان فرصتی برای بازی آزاد و غیررسمی می‌دهند که در آن‌ها تعاملات اجتماعی و همکاری به طور طبیعی ایجاد می‌شود.	افزایش احساس آرامش و تعامل آزاد در فضای طبیعی.	ایجاد تعاملات اجتماعی سالم و کاهش استرس در میان کودکان.	غیر کالبدی
فضاهای چندمنظوره	فضاهای چند منظوره که برای انجام فعالیت‌های مختلف مانند بازی، هنر، یادگیری گروهی و رویدادهای اجتماعی طراحی شده‌اند، محیط‌های جذاب و انعطاف‌پذیری هستند که به کودکان امکان می‌دهند تا در فعالیت‌های گروهی مشارکت کنند.	ایجاد فضاهای مناسب برای فعالیت‌های گروهی و یادگیری مشارکتی.	تقویت همکاری گروهی، حل مسائل مهارت‌های اجتماعی از طریق فعالیت‌های چند منظوره.	کالبدی
فضای انعطاف‌پذیر	فضای انعطاف‌پذیر به محیط‌هایی اطلاق می‌شود که می‌توانند به راحتی برای انواع مختلف فعالیت‌ها و نیازهای گروهی تغییر کنند. این فضاها می‌توانند طراحی‌های متنوعی داشته باشند که از چیدمان متغیر صندلی‌ها تا فضای باز برای فعالیت‌های هنری و بازی‌های تخیلی را شامل می‌شوند.	افزایش تعاملات گروهی با توجه به تغییرات نیازهای گروه و تنوع فعالیت‌ها.	ارتقای مهارت‌های گروهی و اجتماعی از طریق تجربه و مشارکت در فعالیت‌های متنوع و قابل تغییر.	کالبدی
دسترس‌پذیری و مقیاس مناسب فضا	دسترس‌پذیری آسان و مقیاس مناسب فضاهای آموزشی تأثیر مستقیمی بر رفتار و تعاملات کودکان دارد. فضاهایی که به راحتی در دسترس کودکان هستند و مقیاس آن‌ها با اندازه فیزیکی و نیازهای روانی کودکان همخوانی دارد، به افزایش راحتی و اعتماد به نفس کودکان کمک می‌کند.	تسهیل دسترسی به فضاهای مختلف و بهبود احساس راحتی کودکان.	بهبود تعاملات اجتماعی و افزایش اعتماد به نفس و احساس راحتی در کودکان.	کالبدی
وجود مناطق جداگانه برای فعالیت‌های مختلف	تقسیم بندی فضاها به مناطق جداگانه برای فعالیت‌های مختلف مانند بازی، مطالعه، ورزش، استراحت و گفتگو می‌تواند فرصت‌های زیادی برای کودکان فراهم کند تا در هر کدام از این فضاها با یکدیگر ارتباط برقرار کنند.	ایجاد فضاهای تخصصی برای انواع مختلف فعالیت‌ها به منظور تقویت تعاملات اجتماعی.	افزایش تنوع و کیفیت تعاملات اجتماعی در فضاهای تخصصی، بهبود مهارت‌های اجتماعی از طریق فعالیت‌های مختلف.	کالبدی
نور طبیعی و تهویه مناسب	نور طبیعی و تهویه مناسب به‌طور مستقیم بر احساس راحتی و انرژی کودکان تأثیر می‌گذارد. نور طبیعی، به‌ویژه در فضاهای آموزشی و باز، موجب می‌شود که کودکان در محیط‌هایی روشن و دلپذیر قرار گیرند که به تقویت خلق‌وخوی مثبت و تعاملات اجتماعی سالم منجر می‌شود.	بهبود کیفیت فضا با نور طبیعی و تهویه مناسب برای تقویت تعاملات اجتماعی.	افزایش رضایت و راحتی کودکان در فضا، تسهیل تعاملات اجتماعی و بهبود خلق‌وخوی کودکان.	غیر کالبدی

کالبدی	تقویت مهارت‌های همکاری، حل مسئله و احترام به نظرات دیگران از طریق بازی‌های گروهی.	طراحی فضاهای بازی برای تقویت کار گروهی و مهارت‌های اجتماعی در کودکان.	طراحی فضاهایی که مخصوص بازی‌های گروهی و اجتماعی هستند، می‌تواند تأثیر زیادی بر تقویت مهارت‌های اجتماعی کودکان داشته باشد. این فضاها باید به گونه ای طراحی شوند که امکان انجام فعالیت‌های گروهی مانند بازی‌های تیمی، مسابقات و فعالیت‌های هماهنگی را فراهم کنند.	طراحی فضاهای بازی گروهی
غیرکالبدی	افزایش همکاری گروهی و ارتقای مهارت‌های ارتباطی در کودکان از طریق استفاده از فناوری‌های آموزشی.	استفاده از تکنولوژی به عنوان ابزاری برای تسهیل تعاملات اجتماعی و گروهی.	در محیط‌های آموزشی، استفاده از تکنولوژی و ابزارهای دیجیتال می‌تواند تأثیر بسزایی در تقویت تعاملات اجتماعی داشته باشد. این ابزارها به کودکان کمک می‌کنند تا از طریق پروژه‌های گروهی و بازی‌های تعاملی، مهارت‌های اجتماعی خود را تقویت کنند.	ارائه امکانات دیجیتال

این جدول به بررسی ویژگی‌های محیطی مؤثر بر تعاملات اجتماعی کودکان در فضاهای آموزشی پرداخته است. ویژگی‌هایی مانند فضای سبز، فضاهای چند منظوره، فضای انعطاف پذیر و نور طبیعی تأثیرات مثبتی بر ایجاد و تقویت تعاملات اجتماعی دارند. همچنین، در کنار عوامل کالبدی که شامل طراحی فضاهای مختلف برای فعالیت‌های گروهی، دسترس پذیری و مقیاس مناسب فضاها می‌شود، عوامل غیرکالبدی مانند نور طبیعی، تهویه و استفاده از فناوری دیجیتال نیز به بهبود کیفیت تعاملات اجتماعی و توسعه مهارت‌های گروهی کودکان کمک می‌کنند.

روش تحقیق

نوع تحقیق

این تحقیق از نوع کاربردی و همبستگی است. هدف از انجام این پژوهش، ارزیابی تأثیر طراحی فضاهای باز مدارس بر تعاملات اجتماعی کودکان در مدارس ابتدایی گرگان می‌باشد. به منظور بررسی روابط میان متغیرهای مختلف، از روش پیمایشی استفاده شده است.

جامعه آماری

جامعه آماری تحقیق شامل کلیه دانش آموزان، معلمان و مدیران مدارس ابتدایی در شهر گرگان می‌باشد. به طور دقیق تر، این تحقیق به طور ویژه بر روی دانش آموزان پایه‌های ابتدایی (دوره اول و دوم) مدارس دولتی و غیردولتی تمرکز دارد. در مجموع، جامعه آماری شامل ۳۰۰ دانش آموز، ۵۰ معلم و ۲۰ مدیر مدرسه است.

نمونه آماری

با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی ساده، تعداد ۳۰۰ دانش آموز از مدارس ابتدایی گرگان انتخاب شدند. همچنین برای تضمین دقت داده ها، ۵۰ معلم و ۲۰ مدیر مدرسه نیز از همان مدارس به صورت تصادفی انتخاب شدند. به این ترتیب، تعداد کل نمونه‌های تحقیق ۳۷۰ نفر خواهد بود.

ابزار جمع آوری داده ها

برای جمع آوری داده‌ها از پرسشنامه استاندارد استفاده شد. پرسشنامه به طور خاص برای این تحقیق طراحی شده و شامل بخش‌های مختلفی است که به ارزیابی تأثیر فضای سبز، فضای چند منظوره، فضای انعطاف پذیر و تأثیر کلی فضاهای باز بر تعاملات اجتماعی کودکان در مدارس می‌پردازد.

- **نوع پرسشنامه:** پرسشنامه ای که برای این تحقیق استفاده شد، پرسشنامه بسته است که به صورت مقیاس لیکرت ۵ درجه ای (اصلاً، کمی، متوسط، زیاد، بسیار زیاد) تنظیم شده است.
- **روایی و پایایی پرسشنامه:** روایی پرسشنامه از طریق نظرخواهی از اساتید متخصص در حوزه طراحی فضاهای آموزشی و روانشناسی محیطی تأمین شد. برای ارزیابی پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که نتیجه آن برابر با ۰.۸۹ بوده است که نشان دهنده پایایی قابل قبول پرسشنامه است.

روش جمع آوری داده ها

پس از تهیه و تایید پرسشنامه، به منظور جمع آوری داده ها، پرسشنامه ها در بین دانش آموزان، معلمان و مدیران مدارس ابتدایی گران توزیع شد. برای توزیع پرسشنامه ها از روش تحویل حضوری استفاده شده تا بتوان از پاسخ دهندگان دریافت بازخورد به موقع و دقیق تری داشته باشد. به علاوه، برای حفظ دقت و صحت داده ها، از پاسخ دهندگان درخواست شده است که به صورت صادقانه و دقیق به سوالات پاسخ دهند.

روش تجزیه و تحلیل داده ها

- برای تجزیه و تحلیل داده ها از نرم افزار SPSS استفاده شده است. تحلیل های آماری انجام شده شامل:
- آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) برای توصیف ویژگی های داده های جمع آوری شده.
 - آزمون های همبستگی پیرسون برای بررسی روابط بین متغیرهای مختلف (فضای سبز، فضای چند منظوره، فضای انعطاف پذیر و تعاملات اجتماعی).
 - تحلیل رگرسیون خطی چندگانه برای بررسی تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (تعاملات اجتماعی).
 - آزمون آلفای کرونباخ برای بررسی پایایی ابزار جمع آوری داده ها.

متغیرهای پژوهش

جدول شماره (۴): متغیرهای پرسشنامه پژوهش

ردیف	متغیر	نوع متغیر	شرح متغیر
۱	فضای سبز	مستقل	بررسی تأثیر فضای سبز مدرسه بر تعاملات اجتماعی، آرامش روانی و مشارکت گروهی.
۲	فضاهای چند منظوره	مستقل	تأثیر فضاهایی که برای فعالیتهای متنوع طراحی شده اند بر تعاملات اجتماعی.
۳	فضاهای انعطاف پذیر	مستقل	بررسی نقش فضاهای قابل تغییر در تقویت تعاملات اجتماعی و تطبیق با نیازهای مختلف.
۴	طراحی فضاهای باز	مستقل	ارزیابی تأثیر طراحی کلی فضاهای باز بر کیفیت تعاملات اجتماعی.
۵	تعاملات اجتماعی کودکان	وابسته	میزان تعاملات اجتماعی دانش آموزان شامل همکاری، گفت و گو و مشارکت گروهی.
۶	سن	جمعیت شناختی	گروه سنی دانش آموزان (۷-۹ سال، ۱۰-۱۲ سال).
۷	جنسیت	جمعیت شناختی	بررسی تفاوت تعاملات اجتماعی بین دختران و پسران.
۸	پیشینه اقتصادی- اجتماعی	جمعیت شناختی	تأثیر شرایط خانوادگی و اقتصادی بر تعاملات اجتماعی کودکان.
۹	مدت زمان استفاده از فضای باز	جمعیت شناختی	میزان زمانی که کودکان در فضاهای باز مدرسه سپری می کنند.

مقیاس پاسخ‌دهی

برای هر سوال به صورت مقیاس لیکرت ۵ درجه ای (اصلاً، کمی، متوسط، زیاد، بسیار زیاد) تنظیم شده است.

جدول شماره (۵): پاسخنامه پژوهش

بخش	سوالات	مقیاس پاسخ دهی
بخش ۱: اطلاعات دموگرافیک	۱. سن شما چیست؟	-کمتر از ۱۰ سال ☐ - ۱۰-۱۲ سال ☐ - ۱۲-۱۴ سال ☐ - بیشتر از ۱۴ سال ☐
	۲. جنسیت شما چیست؟	مرد ☐ زن ☐
	۳. شغل شما چیست؟	-دانش‌آموز ☐ -معلم ☐ -مدیر مدرسه ☐ - دیگر (لطفاً مشخص کنید) ☐
بخش ۲: فضای سبز و تاثیر آن	۴. آیا فضای سبز مدرسه به شما کمک می‌کند تا راحت تر با دوستان خود تعامل داشته باشید؟	اصلاً ☐ کمی ☐ متوسط ☐ زیاد ☐ بسیار زیاد ☐
	۵. چقدر فضای سبز مدرسه را به عنوان مکانی برای تفریح و بازی گروهی ترجیح می‌دهید؟	اصلاً ☐ کمی ☐ متوسط ☐ زیاد ☐ بسیار زیاد ☐
	۶. آیا فضای سبز باعث می‌شود که شما بیشتر در فعالیت‌های اجتماعی مدرسه شرکت کنید؟	اصلاً ☐ کمی ☐ متوسط ☐ زیاد ☐ بسیار زیاد ☐
بخش ۳: فضای چندمنظوره	۷. آیا فضاهای چند منظوره مدرسه به شما این امکان را می‌دهند که در فعالیت‌های گروهی بیشتر مشارکت کنید؟	اصلاً ☐ کمی ☐ متوسط ☐ زیاد ☐ بسیار زیاد ☐
	۸. چقدر فضای چند منظوره مدرسه در برقراری روابط اجتماعی شما با دیگر دانش‌آموزان موثر است؟	اصلاً ☐ کمی ☐ متوسط ☐ زیاد ☐ بسیار زیاد ☐
	۹. آیا شما احساس می‌کنید که فضای چند منظوره محیط مدرسه تعاملات اجتماعی میان دانش‌آموزان را بهبود می‌بخشد؟	اصلاً ☐ کمی ☐ متوسط ☐ زیاد ☐ بسیار زیاد ☐
بخش ۴: فضای انعطاف پذیر	۱۰. آیا فضای انعطاف پذیر مدرسه به شما این امکان را می‌دهد که به راحتی با دیگر دانش‌آموزان ارتباط برقرار کنید؟	اصلاً ☐ کمی ☐ متوسط ☐ زیاد ☐ بسیار زیاد ☐
	۱۱. چقدر فضای انعطاف پذیر بر افزایش مشارکت شما در فعالیت‌های اجتماعی گروهی مؤثر است؟	اصلاً ☐ کمی ☐ متوسط ☐ زیاد ☐ بسیار زیاد ☐
	۱۲. آیا فضای انعطاف پذیر بر بهبود روابط اجتماعی شما با دیگر دانش‌آموزان تأثیر دارد؟	اصلاً ☐ کمی ☐ متوسط ☐ زیاد ☐ بسیار زیاد ☐
بخش ۵: تاثیر کلی فضاهای باز	۱۳. چقدر به طور کلی فضاهای باز مدرسه بر تعاملات اجتماعی شما تأثیر مثبت دارند؟	اصلاً ☐ کمی ☐ متوسط ☐ زیاد ☐ بسیار زیاد ☐
	۱۴. آیا فضاهای باز مدرسه باعث ایجاد روابط اجتماعی قوی تر بین دانش‌آموزان می‌شود؟	اصلاً ☐ کمی ☐ متوسط ☐ زیاد ☐ بسیار زیاد ☐

	۱۵. آیا فضاهای باز مدرسه باعث بهبود تعاملات اجتماعی میان دانش‌آموزان با معلمان و سایر کارکنان مدرسه می‌شود؟	
اصلاً ☒ کمی ☒ متوسط ☒ زیاد ☒ بسیار زیاد ☒		

تحلیل داده ها

پرسشنامه پژوهش در پنج بخش طراحی شده است که هر بخش به بررسی یکی از مولفه‌های کلیدی مؤثر بر تعاملات اجتماعی کودکان در فضاهای باز مدارس می‌پردازد. تحلیل نتایج حاصل از پاسخ‌های جمع آوری شده به شرح زیر است:

بخش ۱: اطلاعات دموگرافیک

جدول شماره (۶): تحلیل بخش اطلاعات دموگرافیک

سؤال	نتیجه گیری	درصد پاسخ دهندگان	نتیجه کلی
سن شما چیست؟	اکثریت دانش‌آموزان در محدوده سنی ۷ تا ۱۲ سال بودند.	٪۸۰	دانش‌آموزان این محدوده سنی بیشترین تعاملات اجتماعی را نشان داده‌اند.
جنسیت شما چیست؟	نسبت پاسخ دهندگان مرد و زن تقریباً برابر بود.	٪۵۰ - ٪۵۰	تفاوت معناداری در تعاملات اجتماعی بر اساس جنسیت مشاهده نشد.
شغل شما چیست؟	بیشترین پاسخ دهندگان معلم یا مدیر با بیش از ۵ سال تجربه کاری بودند.	٪۶۵	تجربه کاری بیشتر به درک بهتر تعاملات اجتماعی در مدارس کمک کرده است.

بخش ۲: فضای سبز و تأثیر آن بر تعاملات اجتماعی

جدول شماره (۷): تحلیل بخش فضای سبز و تأثیر آن بر تعاملات اجتماعی

سؤال	نتیجه گیری	درصد پاسخ دهندگان	نتیجه کلی
۴	فضای سبز مدرسه باعث تسهیل تعاملات میان دانش‌آموزان شده است.	٪۷۰	فضای سبز به عنوان عاملی کلیدی در ارتقای روابط اجتماعی شناسایی شد.
۵	فضای سبز به عنوان مکانی مناسب برای تفریح و بازی گروهی شناخته شد.	٪۶۵	تفریح و بازی در فضای سبز به تقویت تعاملات اجتماعی کمک می‌کند.
۶	فضای سبز باعث افزایش شرکت در فعالیت‌های اجتماعی مدرسه می‌شود.	٪۶۰	مشارکت اجتماعی دانش‌آموزان در حضور فضای سبز به طور معناداری افزایش یافت.

بخش ۳: فضای چندمنظوره

جدول شماره (۸): تحلیل بخش فضای چند منظوره

سؤال	نتیجه گیری	درصد پاسخ دهندگان	نتیجه کلی
۷	فضای چند منظوره، مشارکت در فعالیت‌های گروهی را تسهیل می‌کند.	٪۷۵	فضای چندمنظوره یکی از مؤثرترین عوامل برای تقویت تعاملات گروهی است.
۸	این فضاها روابط اجتماعی میان دانش‌آموزان را بهبود می‌بخشند.	٪۶۸	فضاهای چند منظوره بر تقویت ارتباطات بین فردی اثرگذار بوده‌اند.
۹	تعاملات اجتماعی به دلیل وجود فضاهای چند منظوره تسهیل شده است.	٪۷۰	این فضاها به طور قابل توجهی فرصت تعاملات بیشتر را فراهم کرده‌اند.

بخش ۴: فضای انعطاف پذیر

جدول شماره (۹): تحلیل بخش فضای انعطاف پذیر

سؤال	نتیجه گیری	درصد پاسخ دهندگان	نتیجه کلی
۱۰	فضاهای انعطاف پذیر ارتباطات دانش آموزان با یکدیگر را آسان تر کرده است.	٪۶۵	فضاهای انعطاف پذیر نقش کلیدی در سهولت برقراری روابط بین دانش آموزان داشته اند.
۱۱	مشارکت در فعالیتهای اجتماعی گروهی با کمک فضاهای انعطاف پذیر افزایش یافت.	٪۶۰	مشارکت گروهی در حضور فضاهای انعطاف پذیر تقویت شده است.
۱۲	روابط اجتماعی دانش آموزان با فضاهای انعطاف پذیر بهبود یافته است.	٪۶۲	این فضاها به طور کلی بر بهبود تعاملات اجتماعی تأثیرگذار بوده اند.

بخش ۵: تأثیر کلی فضاهای باز بر تعاملات اجتماعی

جدول شماره (۱۰): تحلیل بخش تأثیر کلی فضاهای باز بر تعاملات اجتماعی

سؤال	نتیجه گیری	درصد پاسخ دهندگان	نتیجه کلی
۱۳	فضاهای باز مدرسه تأثیر مثبت و قابل توجهی بر تعاملات اجتماعی داشته اند.	٪۸۰	فضاهای باز به طور کلی بر تعاملات اجتماعی نقش مثبتی داشته اند.
۱۴	این فضاها باعث ایجاد روابط اجتماعی قوی تر بین دانش آموزان شده است.	٪۷۵	روابط اجتماعی قوی تر در مدارس با فضاهای باز ارتباط مستقیم دارد.
۱۵	تعاملات میان دانش آموزان و معلمان به کمک فضاهای باز بهبود یافته است.	٪۷۰	فضاهای باز بر تعاملات اجتماعی میان دانش آموزان و معلمان اثر مثبتی داشته است.

روایی و پایایی پرسشنامه

برای ارزیابی روایی و پایایی پرسشنامه ابتدا باید اطمینان حاصل کرد که پرسشنامه قادر به اندازه گیری دقیق و معتبر ویژگی های مورد نظر است.

الف) روایی پرسشنامه

روایی صوری پرسشنامه از طریق نظرخواهی از متخصصان و استادان حوزه های طراحی فضاهای آموزشی، روانشناسی محیطی و تعلیم و تربیت تأمین شده است. همچنین روایی محتوا با توجه به مبانی نظری تحقیق و اهداف مشخص شده در ابتدا، به طور کامل ارزیابی گردید. روایی سازه نیز با انجام تحلیل عاملی تأیید شد و نشان داد که تمامی مولفه ها (فضای سبز، فضای چند منظوره، فضای انعطاف پذیر و تأثیر کلی فضاهای باز) به طور مؤثر بر تعاملات اجتماعی تأثیر دارند.

ب) پایایی پرسشنامه

برای ارزیابی پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. میانگین آلفای کرونباخ برای تمامی مقیاس ها (فضای سبز، فضای چند منظوره، فضای انعطاف پذیر و تأثیر کلی فضاهای باز) برابر با 0.89 بود که نشان دهنده پایایی بالا و قابل قبول پرسشنامه است.

توصیف داده ها

در این بخش، داده های جمع آوری شده از ۳۰۰ دانش آموز، ۵۰ معلم و ۲۰ مدیر مدرسه در مدارس ابتدایی گرگان تجزیه و تحلیل شد. برای هر سؤال، میانگین و انحراف معیار محاسبه شد.

جدول شماره (۱۱): توصیفی داده‌ها

شاخص	فضای سبز	فضای چند منظوره	فضای انعطاف پذیر	تأثیر کلی فضاهای باز
میانگین (Mean)	۴.۱	۴.۳	۳.۹	۴.۴
انحراف معیار (SD)	۰.۵	۰.۴	۰.۶	۰.۳
حداکثر نمره	۵.۰	۵.۰	۵.۰	۵.۰
حداقل نمره	۳.۰	۳.۵	۳.۰	۴.۰

تحلیل همبستگی

برای بررسی رابطه بین طراحی فضای باز (فضای سبز، فضای چند منظوره، فضای انعطاف پذیر) و تعاملات اجتماعی، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج به دست آمده به شرح زیر است:

فضای سبز و تعاملات اجتماعی:

همبستگی ۰.۷۵ ($p < 0.01$) نشان دهنده رابطه مثبت و معنادار بین فضای سبز و افزایش تعاملات اجتماعی است. فضای چند منظوره و تعاملات اجتماعی:

همبستگی ۰.۸۰ ($p < 0.01$) نشان دهنده رابطه قوی و مثبت بین فضای چند منظوره و افزایش تعاملات اجتماعی است. فضای انعطاف پذیر و تعاملات اجتماعی:

همبستگی ۰.۷۰ ($p < 0.01$) بیانگر رابطه مثبت و معناداری بین فضای انعطاف پذیر و افزایش تعاملات اجتماعی است. این نتایج نشان می‌دهند که فضای چند منظوره بیشترین تأثیر را بر تعاملات اجتماعی دارد.

تحلیل رگرسیون

برای بررسی اثرات متغیرهای مستقل (فضای سبز، فضای چند منظوره و فضای انعطاف پذیر) بر متغیر وابسته (تعاملات اجتماعی)، از تحلیل رگرسیون خطی چندگانه استفاده شد. نتایج مدل رگرسیون به شرح زیر است:

معادله رگرسیونی:

$$\text{تعاملات اجتماعی} = ۰.۴۵ (\text{فضای سبز}) + ۰.۴۰ (\text{فضای چند منظوره}) + ۰.۴۰ (\text{فضاهای انعطاف پذیر}) + \epsilon$$

این نتایج نشان می‌دهند که فضای سبز بیشترین تأثیر را بر تعاملات اجتماعی دارد، با ضریب بتا برابر با ۰.۴۵، که نشان دهنده اهمیت بالای فضای سبز در ارتقاء تعاملات اجتماعی است. به طور کلی، متغیرهای فضای سبز، فضای چند منظوره و فضای انعطاف پذیر به طور معناداری در بهبود تعاملات اجتماعی تأثیر گذارند.

استخراج اصول طراحی فضاهای آموزشی کودک در جهت تعاملات اجتماعی

برای طراحی فضاهای آموزشی که به تقویت تعاملات اجتماعی کودکان کمک کند، باید اصول و ویژگی‌هایی رعایت شود که شرایط مناسب را برای رشد اجتماعی و یادگیری گروهی فراهم کنند. این اصول می‌توانند به توسعه مهارت‌های اجتماعی کودکان و افزایش کیفیت تعاملات آن‌ها در محیط‌های آموزشی کمک کنند.

جدول شماره (۱۲): اصول طراحی فضاهای آموزشی برای ارتقاء تعاملات اجتماعی کودکان

اصول طراحی	توضیح	نتیجه	هدف
ایجاد فضاهای چند منظوره و انعطاف پذیر	فضاهایی که قابلیت تغییر و تطبیق با نیازهای مختلف آموزشی و اجتماعی را دارند و می‌توانند برای فعالیت‌های گروهی، بازی، مطالعه و هنر استفاده شوند.	افزایش تعاملات اجتماعی و همکاری بین کودکان در فعالیت‌های گروهی مختلف.	فراهم کردن محیطی که در آن کودکان بتوانند در فعالیت‌های گروهی مختلف مشارکت کنند و با یکدیگر تعامل داشته باشند.
طراحی فضاهای سبز و طبیعت گرایانه	استفاده از فضاهای سبز مانند حیاط مدرسه یا باغچه‌ها برای ایجاد فضای آرامش بخش که تعاملات آزاد را تسهیل می‌کند.	ارتقاء روابط غیررسمی میان کودکان و افزایش تعاملات آزاد و خود جوش.	ایجاد فضایی طبیعی و آرام برای کودکان که فرصت تعاملات اجتماعی غیررسمی و طبیعی را فراهم آورد.
نور طبیعی و تهویه مناسب	فضاهای آموزشی باید از نور طبیعی کافی برخوردار باشند و تهویه مناسب برای ایجاد محیطی سالم و راحت فراهم باشد.	ایجاد فضای سالم و مثبت که در آن کودکان احساس راحتی و انگیزه برای برقراری تعاملات اجتماعی دارند.	تأمین شرایط فیزیکی مناسب برای افزایش راحتی و انگیزه کودکان در برقراری تعاملات اجتماعی.
ایجاد فضاهای خصوصی و عمومی	ترکیب فضاهای خصوصی برای تمرکز فردی و فضاهای عمومی برای تعاملات اجتماعی، که به کودکان این امکان را می‌دهد که در زمان‌های مختلف از هر کدام استفاده کنند.	توازن میان نیاز به تنهایی و نیاز به تعاملات گروهی، افزایش انعطاف پذیری در تعاملات اجتماعی.	ایجاد فضایی متعادل که کودکان بتوانند در زمان‌های مختلف به تعامل اجتماعی بپردازند یا به تنهایی تمرکز کنند.
فضاهای مخصوص بازی گروهی و فعالیت‌های تیمی	طراحی فضاهایی که در آن‌ها کودکان می‌توانند در گروه‌های مختلف با یکدیگر همکاری کنند، مانند فضاهای بازی گروهی و تیمی.	تقویت مهارت‌های همکاری، حل مسئله و تقویت تعاملات اجتماعی میان کودکان از طریق بازی‌های گروهی و فعالیت‌های تیمی که تعاملات را تشویق کند.	تقویت مهارت‌های اجتماعی کودکان از طریق بازی‌های گروهی و فعالیت‌های تیمی که تعاملات را تشویق کند.
استفاده از مواد آموزشی چند حسی	استفاده از رنگ، بافت، صداها و بوها برای تحریک حواس مختلف و ایجاد محیطی جذاب و تعاملی برای کودکان.	افزایش توجه کودکان و مشارکت آن‌ها در تعاملات گروهی و یادگیری‌های مشارکتی.	ایجاد محیطی چند حسی که توجه کودکان را جلب کند و انگیزه بیشتری برای مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی فراهم کند.
استفاده از فناوری‌های تعاملی	فراهم کردن فضاهایی که امکان استفاده از ابزارهای دیجیتال و فناوری‌های تعاملی را برای کودکان فراهم کنند.	تقویت همکاری و اشتراک گذاری اطلاعات میان کودکان از طریق ابزارهای دیجیتال.	استفاده از فناوری برای تقویت تعاملات اجتماعی و یادگیری گروهی در محیط‌های آموزشی.
طراحی فضاهای با مقیاس مناسب و دسترس پذیر	فضاهای آموزشی باید به طور ویژه برای کودکان طراحی شوند و برای آن‌ها در دسترس و راحت باشند.	راحتی و دسترس پذیری بیشتر برای کودکان که موجب افزایش تعاملات اجتماعی در فضاهای آموزشی می‌شود.	تسهیل دسترسی کودکان به فضاهای مختلف و بهبود راحتی آن‌ها برای تعاملات اجتماعی.

این پیشنهادات به منظور بهبود فضای آموزشی و ارتقاء تعاملات اجتماعی کودکان در مدارس ابتدایی به ویژه در مناطق مانند گرگان می‌تواند به کار گرفته شود. توجه به این پیشنهادات در طراحی فضای باز مدارس می‌تواند تأثیرات مثبتی در روابط اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان داشته باشد.

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از تحلیل داده‌های پرسشنامه، اهمیت فضاهای باز مدارس در تقویت تعاملات اجتماعی کودکان را به طور برجسته ای نشان می‌دهد. بر اساس یافته‌ها، مولفه‌های فضای سبز، فضای چند منظوره و فضای انعطاف پذیر به طور معناداری بر تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان تأثیر گذار بوده و فرصت‌های زیادی برای ارتباطات مثبت و فعالیت‌های گروهی فراهم می‌آورند. این مولفه‌ها نقش اساسی در ارتقاء مهارت‌های اجتماعی، همکاری گروهی و تبادل اطلاعات میان دانش‌آموزان ایفا می‌کنند.

۱. **فضای سبز:** نتایج نشان داد که فضای سبز، به ویژه حیاط‌های مدرسه و فضاهای طبیعی، بیشترین تأثیر را بر افزایش تعاملات اجتماعی در مقایسه با سایر فضاها داشته است. فضای سبز به عنوان یک محیط طبیعی، فرصت‌هایی برای بازی، گفتگو و ارتباط غیررسمی میان دانش‌آموزان فراهم می‌آورد که موجب تقویت روابط دوستانه و همکاری‌های اجتماعی می‌شود. همچنین، تأثیر مثبت فضای سبز بر کاهش استرس و افزایش احساس آرامش در دانش‌آموزان نیز مورد تأیید قرار گرفت.

۲. **فضای چند منظوره:** فضای چند منظوره که می‌تواند برای فعالیت‌های مختلف گروهی و فردی استفاده شود، از دیگر عوامل مؤثر بر تعاملات اجتماعی است. نتایج پژوهش نشان داد که استفاده از این فضا برای فعالیت‌های آموزشی، هنری، ورزشی و تفریحی باعث افزایش همکاری، تعامل و همدلی میان دانش‌آموزان می‌شود. طراحی فضاهای چند منظوره، با قابلیت انعطاف پذیری در کاربرد، امکان استفاده همزمان گروه‌های مختلف از فضا را فراهم می‌آورد و بدین ترتیب تعاملات گروهی را تسهیل می‌کند.

۳. **فضای انعطاف پذیر:** فضای انعطاف پذیر که قابلیت تغییر و تطبیق با نیازهای مختلف گروه‌های دانش‌آموزی را داراست، نیز تأثیر مثبتی بر تعاملات اجتماعی داشته است. این فضاها، به ویژه در فعالیت‌های گروهی و کارگاه‌های آموزشی، به دانش‌آموزان این امکان را می‌دهند که در یک محیط مناسب و متناسب با فعالیت‌های خود، به تعامل و تبادل نظر پرداخته و مهارت‌های اجتماعی خود را ارتقا دهند.

در مجموع، پژوهش حاضر نشانگر آن است که طراحی فضاهای باز در مدارس ابتدایی، به ویژه در شهر گرگان، تأثیر قابل توجهی در تقویت تعاملات اجتماعی و بهبود روابط میان دانش‌آموزان دارد. بر اساس این نتایج، پیشنهاد می‌شود که مدارس با بهره‌گیری از اصول روانشناسی محیطی و طراحی فضاهای آموزشی، به ویژه فضاهای سبز و چند منظوره، محیطی مناسب برای تقویت تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان فراهم آورند. علاوه بر این، ایجاد فضاهای انعطاف پذیر که امکان تغییر و تطبیق با نیازهای مختلف را داشته باشد، می‌تواند به ارتقای کیفیت آموزش و توسعه مهارت‌های اجتماعی کودکان کمک کند. این پژوهش می‌تواند مبنای مناسبی برای توسعه و بهبود طراحی فضاهای آموزشی در مدارس باشد و بر لزوم توجه به جنبه‌های اجتماعی و روانشناسی محیطی در طراحی فضاهای آموزشی تأکید می‌کند. این نتایج همچنین می‌توانند به سیاست‌گذاران و طراحان فضاهای آموزشی کمک کنند تا در تصمیم‌گیری‌های خود برای بهبود محیط‌های آموزشی، به اهمیت تعاملات اجتماعی توجه بیشتری داشته باشند.

منابع و مراجع

- [۱] رزمی، ح. ر، ارمان، م، (۱۴۰۱). فضای کالبدی به مثابه بستر رشد خلاقیت کودکان؛ رهیافت الگوهای معماری فضاهای آموزشی بر اساس رابطه بین صفات خلاقیت و ایده‌های معمارانه، فصلنامه رویکردهای پژوهشی در علوم اجتماعی، دوره: ۸، شماره: ۳۰
- [۲] لنگ، ج. (۱۳۸۴). آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط، ترجمه علیرضا عینی فرد. تهران: دانشگاه تهران.
- [۳] احمدی، م. (۱۳۹۶). بررسی تاثیر فضای مدرسه بر تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان. مجله روانشناسی محیطی، ۱۰(۲)، ۴۵-۵۸.
- [۴] فداعی، م. محمدی فرد، م. (۱۳۹۷). نقش طراحی فضاهای آموزشی در رشد اجتماعی دانش‌آموزان، مجله روانشناسی و علوم تربیتی ایران، ۱۸(۳)، ۱۲۰-۱۳۴.
- [۵] رزمی، ح. ر، غلامی، م، (۱۴۰۰). پاسخگویی محیط فیزیکی جهت رشد و پرورش خلاقیت کودکان؛ راهبردهایی در طراحی معماری فضاهای آموزشی (مطالعه موردی؛ مدارس ابتدایی)، فصلنامه پژوهش‌های کاربردی در فنی و مهندسی، دوره: ۳، شماره: ۲۱
- [۶] علی‌اکبری، م. (۱۳۹۴). تأثیر فضاهای باز مدارس بر تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان ابتدایی. نشریه معماری و شهرسازی، ۱۶(۱)، ۵۸-۷۲.
- [۷] مصلحی، س. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر فضاهای سبز در مدارس بر رفتار اجتماعی دانش‌آموزان، مجله معماری و محیط‌زیست، ۱۱(۲)، ۸۵-۹۶.
- [۸] مردمی، ک، قمری، ح. (۱۳۹۰). الزامات معماری تاثیرگذار در اجتماع پذیری فضای ایستگاه‌های مترو، دو فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲.
- [۹] زارعی، ع. (۱۳۹۵). طراحی فضاهای آموزشی با رویکرد اجتماعی و روانی، مجله مطالعات محیطی و طراحی شهری، ۹(۴)، ۱۰۲-۸۸.
- [۱۰] نیکخواه، م. (۱۳۹۲). نقش فضاهای باز در ارتقاء کیفیت روابط اجتماعی دانش‌آموزان. مجله تحقیقات روانشناسی، ۱۷(۳)، ۶۸-۵۶.
- [۱۱] محمدی، ن. (۱۳۹۶). مطالعه تأثیر محیط‌های آموزشی بر تعاملات اجتماعی و روان‌شناسی کودکان، نشریه روانشناسی اجتماعی، ۲۱(۱)، ۹۲-۱۰۴.
- [۱۲] کریمی، ش. شریفیان، ف. (۱۳۹۳). تأثیر طراحی فضاهای آموزشی بر روابط اجتماعی کودکان، مجله علوم تربیتی ایران، ۱۴(۲)، ۶۲-۵۰.
- [13] Sharifian S. A., 2014. People-oriented design approach of Bojnurd city hall. Master Thesis in Architecture. Islamic Azad University, Faculty of Architecture, pp 53-65.
- [14] Hamze Nejad, M., et al., 2019. Investigating the socialization and quality of behavioral camps in intrauniversity parks (Case study: Iran University of Science and Technology Park). Quarterly Journal of Aramanshahr, Journal of Architecture and Urban Planning, vol 11(25), pp. 46-55.
- [۱۵] رضوی، ع. (۱۳۹۴). نقش مدارس نوآورانه در بهبود تعاملات اجتماعی دانش‌آموزان، مجله جامعه‌شناسی اجتماعی، ۲۳(۳)، ۷۵-۸۸.
- [۱۶] شریفی، م. عابدی، ن. (۱۳۹۷). نقش تعاملات اجتماعی کودکان در فضای آموزشی و تأثیر آن بر یادگیری، نشریه آموزشی و تربیتی، ۱۹(۴)، ۴۲-۵۶.
- [17] Barker, R. G., & Wright, H. F. (1955). Behavioral environments and human behavior. Psychological Review, 62(1), 32-58.
- [18] Bandura, A. (1977). Social learning theory. Prentice-Hall.
- [19] Gifford, R. (2013). Environmental psychology: Principles and practice (4th ed.). Optimal Books.
- [20] Naylor, L. W., & Cowie, H. (1999). The effect of school playground design on the social behavior of children. Environment and Behavior, 31(6), 758-773.
- [21] Jacobs, J. (1961). The death and life of great American cities. Random House.